

ORGANISERET VOLD MOD FANGER
I FÆNGSLER I HONDURAS
– En analyse af vidnesbyrd

Peter Berliner & Ana-Maria Torres

Artiklen analyserer to vidnesbyrd fra en massakre i et fængsel i Honduras. Der anlægges dels en narratologisk, dels en diskurs-analytisk metode på disse vidnesbyrd. Igennem analysen vises det, hvorledes vidnesbyrdene positionerer overleveren som én, der ikke er død, men som heller ikke er levende, og som ikke kan få handlekraft socialt og praktisk uden støtte fra en anden diskurs, der placerer vedkommende i et socialt fællesskab på en meningsfuld måde. Endvidere vises det, hvorledes ofret konstrueres ved at udsætte vedkommende for kaotisk vold, hvor der kun er mulighed for valg, der fører til mere død og lemlæstelse, idet ofret tilskrives farlighed. Der kan ikke henvises til nogen retfærdighed, idet bødlerne har defineret denne ved ofrets tilskrevne farlighed. Ofret kan kun reddes ved at blive synligt for andre. Denne positionering fører således til afmagt – og en mulig intervention må bestå i socialt at tilbyde en ændring af denne positionering.

1. Indledning

For nogle år siden var der megen opmærksomhed på tortur og krænkelse af menneskerettigheder for politiske fanger i fængsler i en lang række lande i verden. Der var en vis international opmærksomhed omkring dette, idet disse fanger blev set på med sympati og ofte forståelse for den politiske sag, som de kæmpede for og var i fængsel på grund af. I dag sker der mange overgreb mod – ikke mindst unge – fanger i fængsler, men der er ikke så megen opmærksomhed på dette, da disse unge ofte er kriminelle og ikke mødes med samme sympati som de ovenfor nævnte politiske fanger. Der er tale om overgreb mod mennesker, der måske selv har begået krimi-

---

Peter Berliner er fagudvikler i psykoterapi ved RCT (Rehabiliterings- og forskningscentret for Torturofre), lektor ved Institut for Psykologi, Københavns Universitet og leder af The University of Copenhagen Centre for Multi-Ethnic Traumatic Stress Research and Practice.

Ana-Maria Torres, Ph.D., er forsker ved videnscentret ved RCT.

Denne artikel er udsprunget af et tæt og produktivt samarbejde med Juan Almandares og øvrige medarbejdere ved CPTRT (Centro de Prevención Tratamiento y Rehabilitación de las Victims de la Tortura y sus Familiares). Vi er i færd med at færdiggøre en engelsk og en spansk artikel om disse vidnesbyrd og fængselsarbejdet i øvrigt.

nelle handlinger, nogle gange i forbindelse med krige, etniske konflikter og organiseret kriminalitet.

I denne artikel vil vi beskrive og dernæst analysere to beretninger (vidnesbyrd) fra overlevende fanger fra en massakre, der fandt sted i Granja Penal el Porvenir – et fængsel i nærheden af Tegucigalpa, hovedstaden i Honduras. I april 2003 blev 69 fanger myrdet under en massakre i dette fængsel.

Vores forskningsspørgsmål er, hvordan vold og undertrykkelse beskrives af dem, det går ud over. Vi søger viden i form af en situationel psykologi, der undersøger vidnesbyrdet som en fortælling. Det er en anden måde at beskrive organiseret vold på end gennem psyko-traumatologien, der søger at indpasse ofrenes oplevelser i på forhånd givne kategorier og se disse som udtryk for alene fysiske og psykiske reaktioner uden at forbinde disse med politiske forhold (Basoglu 1992, Keane et al. 1992; Joseph et al. 1999).

Vores data er de beretninger, der blev givet af fangerne, som overlevede massakren, til CPTRTs medarbejdere i dagene umiddelbart efter massakren havde fundet sted. Metoden i data indsamlingen er, at beretningerne fra de fanger, der kunne give vidnesbyrd, blev skrevet ned af medarbejderne ved CPTRT. Der var ofte tale om, at fangen selv fortalte forløbet, men i nogle tilfælde måtte interviewerne stille uddybende spørgsmål for at kunne nedskrive så præcist som muligt, hvad fangen fortalte. Dette betyder, at beretningerne er en form for flerstemmig vidnesbyrd i stil med et gruppeinterview, hvor det er svært, men delvis muligt at spore de enkelte stemmer, men i stedet er muligt at lytte til den helhed, der skabes. Man kan se det, som en helhed af forskellige stemmer, der skaber såvel en beskrivelse som et ønske. Denne intention i teksten – der leder tanken hen på Turners begreb om det intentionelle eller det villende, der går forud for den efterfølgende meningsdannelse (Turner 1988) – viser, at vidnesbyrdet eksplicit søger at skabe en forandring af situationen i fængslerne. Det er denne villen, der er interessant, idet den søger at indskrive de talende i en humanitær og solidarisk forståelse, der også involverer intervieweren – og læseren (adressaten) (Wertsch 1991; Haney 2003, Billig 2002; Crossley 2000). Teksten vil ikke fremstille talende »objekter«, men vil indskrive disse som deltagere i skabelsen af en anden fælles fortælling, der fødes ud af fortællingen om vold og drab på fangerne. I et arbejdsrapport fra et møde om vidnesbyrdene blev dette formuleret således:

Main stream psychology within psycho-traumatology has been criticised for being too occupied with constructing general patterns of functioning in the human mental life. This search for the generic has led to a diminished interest in listening to the unique story of the fellow human being – as a story about something told to another human being – in a political context. The survivors had a wish to talk

about the incidents and to share their suffering with the interviewer. But instead of letting the survivors share her/his story with us and share our response with her/him – the search for general rules has led to a construct of the individual as an abstract category, without taken the context into consideration. The consequence of this is an abstract individualising approach, in which human suffering is perceived in a de-politicising way.

In the narrative approach to psychology focus is on the production of meaning in activities (performances) and stories (speech-acts) of people. The testimonies of the survivors of the massacre form a good basis for the analysis of stories of suffering in a highly political and organised violent context.

Da vi sammen med CPTRT begyndte at undersøge, hvilke metoder vi kunne anvende i analysen af vidnesbyrd, blev to metodiske tilgange især nævnt. Disse blev beskrevet således:

- A structural approach, describing the text in a format of a narrative of change, starting at some point and ending at another. The narrative is seen as forming a structure. In the theories of Propp (1974) and Greimas (1974) this is seen as a construction of subjectivity. Subjectivity is seen as getting the power to do something actively to impact on the situation in question. In the stories of the survivors of torture and organised violence it may be seen how the narrative produces a story of being deprived of subjectivity, meaning the power to act in a specific context.
- A deconstruction of the distribution of power in the narrative. This is inspired by Foucauldian discourse analysis (Willig 2001; Foucault 1982, 2002), which focuses on how power is ascribed to particular people in the testimony. The analysis will see the narrative in a broader political context with a struggle between different discourses. The analysis will have a special interest in the consequences of different discourses, because these ascribe legitimated power to different people (Mansfield 2000; Michael 1996). The analysis will shown the different consequences of a Human Rights and rehabilitation oriented discourse and a discourse focusing on punishment and extermination of unwanted members of the community.

Vi gik derefter i gang med at afprøve disse metoders brugsværdi efter hinanden – men før disse analyser vil vi beskrive den baggrund, som mas-sakren har i Honduras.

2. Baggrund

I Honduras foretager CPTRT et stort menneskeretsarbejde for at støtte indsatte i fængsler, især ét fængsel, som rummer cirka en tredjedel af de omkring 12.000 indsatte i Honduras. Cirka tre fjerdedele er indsatte uden retssag. Blandt dem findes en gruppe unge, der er kendt som 'pandilleros' (kriminelle) eller 'mareros' (organiserede kriminelle). Denne gruppe udgør en særlig problematik relateret til tortur og organiseret vold.

65% af den honduranske befolkning er yngre end 25 år. Pandilleros er en del af denne aldersgruppe. De er meget stigmatiserede bl.a. på grund af deres voldelige kultur og et civilsamfund, som er vant til at reagere med frygt og angst over for disse unge grupper. De fleste af dem tilhører en socialt marginaliseret gruppe med en desintegreret og socialt belastet familie. En pandilla opfattes som en familieenhed, der bl.a. giver medlemmerne tilhørsforhold og identitet.

De fleste mareros opfatter sig selv som 'soldater', 'forkæmpere' eller 'krigere' med egne 'værdier', symboler og fortolkningskoder, der isolerer dem – i stedet for at integrere dem – i samfundet. F.eks. er det praksis blandt mareros at lade sig tatovere til minde om deres faldne pårørende eller venner. Flere af tatoveringerne er navne eller kors, hvilket betyder en uafgjort hævn, som bliver der som en permanent epitaf. Når lederne 'veteranos' har tatoveringer i ansigtet, er det udtryk for en beslutning om at udelukke sig selv fra samfundet og kun være i *barrio* (fattige kvarterer). De kommer kun ud af barrioen under omstændigheder, som er under deres kontrol. Resten af samfundet ser dem kun i tv-udsendelser, i nyhedsrapporter eller på avisbilleder. Endvidere er stigmatisering også en vigtig faktor, idet særlige karakteristika som beklædning, frisure og tatoveringer blandt visse unge grupper opfattes som tegn på at være medlem af en mara eller pandilla.

Den honduranske regering har udformet en lovgivning og strategi over for disse grupper, nemlig *nul tolerance* og *Ley Anti-Maras*, der definerer *maras* og *pandillas* (bander) som udøvere af organiseret kriminalitet. Denne lov straffer med 7 til 12 års fængsel for at være medlem af disse organiserede grupper. Sådant en lovgivning afspejler en reaktion baseret på straf og disciplin, hvilket udsætter den unge befolkning for en risiko for tortur og organiseret vold, både når de sidder i fængsel og er på fri fod. Ifølge en rapport fra Casa Alianza er antallet af mordene (udenomsretlige likvideringer) på unge under 18 år steget markant sidst i 1990'erne. 93% af ofrene er mænd, og 66% er ikke nødvendigvis medlemmer af maras eller pandillas og havde heller ikke tidligere retssager eller var involveret i kriminalitet. Rapporten oplyser videre, at selvom morderne i 74% af alle sager var klassificerede som 'ukendte', er der beviser for, at politiet og andre sikkerhedspatroljer (*escuadrones de la muerte*) har været ansvarlige for de voldsomme episoder i 12% af sagerne.

Nul tolerance og *ley antimaras* har ikke haft stor succes mht. en faktisk reduktion af kriminalitet. Omvendt viser rapporter fra *La Policía Preventiva y la Dirección General de Investigación Criminal* (DIC), at der i 1999 var 397 *pandillas* (bander) og i det følgende år 475. Hvad den egentlige årsag hertil var, ved man ikke. En mulig betingelse for denne vækst er antageligt den massive deportering af honduranske illegale indvandrere fra USA. Nogle af disse er muligvis medlemmer af *Maras 18* og *Mara salvatrucha* i Los Angeles (to voldsomt rivaliserende grupper).

Denne udpegning af de unge som bærere af vold og kriminalitet knytter sig til en dominerende diskurs, der dels skaber voldsom angst i befolkningen, dels peger på løsningen af problemet gennem mere vold – nu blot rettet mod de unge. Diskursen fokuserer på sikkerheden på gaden, i skolerne og andre offentlige steder. Sociale problemer beskrives som adfærdsproblemer knyttet individuelt til den enkelte og til helt bestemte grupper. Dette betyder en vægtning af det straffende over det præventive. Denne optik knytter straf sammen med hensyntagen til ofre for kriminalitet – men fører samtidigt til en satsning på mere vold som løsning, nu blot rettet mod bandemedlemmer og mod unge – især mænd – i det hele taget. Derved legitimeres påførsel af død, smerte og lidelse på store dele af befolkningen, hvilket betyder mulighed for brud på de basale menneskerettigheder for disse.

En tendens til at overføre ansvaret til de unge som de eneste skyldige for voldelige episoder (f.eks. konfrontationer mellem mara-medlemmer) er ret kendt. Dette oplæses af pressen, hvilket bevirker, at civilsamfundet svarer med angst og frygt og på den måde legitimerer tortur og organiseret vold (TOV) mod de unge indsatte og på gaden med *ejecuciones extrajudiciales* (udenomsretslige henrettelser).

Det betyder ikke, at man overser den alvorlige usikkerhed, som maras og pandilleros udvirker i de områder, hvor de huserer. Disse voldsomme episoder kræver forebyggelse og bekæmpelse, men uden at føre til menneskerettighedskrænkelser eller ligegyldighed over for mord på unge – og børn – fra socialt udstødte grupper.

Den nationale konjunktur, under hvilke disse unge er opvokset, er præget af en demokratisk diskurs, men med en marginaliserende og ekskluderende praksis. 1980'erne og 1990'erne var konfliktyldte og anspændte år med en høj grad af social polarisering.

Fattigdom er en del af dagligdagen for mange unge i Honduras. Det er en afgørende betingelse for, at tusindvis af børn og unge er ofre for misbrug og vold på gaderne og i fængslerne. Mange børn er udsat for vold og voldsom behandling såvel hjemme som på gaden. Børn arbejder fra en tidlig alder, og misbrug af stoffer/alkohol, samt prostitution er udbredte fænomener. Nogle studier peger på, at en del børn forlades, fordi forældrene forlader Honduras og rejser til USA. De fleste kommer ikke tilbage eller efterlader deres børn i lange perioder hos pårørende. Endvidere viser en

undersøgelse, at en stor del af pandilleros' forældre er første tilflyttere fra landområder til byen – med den rodløshed, som kan hænge sammen med dette. Undersøgelsen viser, at 49% af de interviewede forældre ikke var født i Tegucigalpa. Børnene og de unge responderer på den sociale usikkerhed ved at skabe egne miljøer med en oppositionel beskrivelse af samfundet og handlinger, der producerer denne beskrivelse som *performance*, dvs. aktivitet, der forhandler den sociale orden i praksis. Dette producerer klare og tydelige muligheder for positionering (identitetsmarkører) som genkendeligt subjekt med voldsomt markeret tilskrivning af handlekraft. Myndighedernes svar over for det stigende antal unge, som indtræder i maras og pandillas, har fokuseret meget lidt på forebyggelse og har i stedet bestået i aktioner af repressiv art, uden at åbne for initiativer mht. resocialisering af disse unge. Bente Midtgaard (2004) beskriver – på RCTs hjemmeside – situationen således:

Som konsekvens af »nul tolerance«-politikken er der indført love, der gør det muligt at idømme op til 12 års fængsel blot for at være leder af en gadebande uden at have begået noget kriminelt. Der er indført mulighed for at fængsle unge op til 2 år, hvis de er tatoverede. Indsatte, der postuleres at have haft noget med narkotika at gøre, kan kun komme ud af fængsel mod betaling af en bøde, men der er ikke mulighed for at tjene penge i fængslerne. Grundet fattigdom og mangel på socialpolitik er der mange gadebørn. Gadebørnene lever en kummerlig tilværelse, og det kan være oplagt at søge den beskyttelse, der ligger i at være medlem af en bande. I det honduranske samfund er gadebørn i særdeleshed udsatte, fordi politiet ofte myrder dem i forsøg på at »forebygge« vold og kriminalitet. Med loven i hånden gennemfører politiet således razziaer i fattigområder og anholder unge med tatoveringer. Fængselsvæsenet er i fuld gang med at finde plads til de mange unge i de i forvejen overfyldte fængsler.

Følgende uddrag af en beskrivelse af et fængselsbesøg sidste efterår viser netop at fanger, især børn i fængsler, er sårbare og udsatte:

We arrived at the prison at 10:00 o'clock and started at the pavilion where members of 'mara 18' are imprisoned. It is a separated area because they are considered 'high-risk inmates'.

It was Saturday, a day when the young inmates are allowed to be outside on the patio. Therefore our first encounter with them was outside the 'bartolina' (common jail cell). We started talking with them and it was worth noting that CPTRT was respected not only by the police but also by the 'pandilleros' (pandilleros is the right term since 'mareros' is a term used by the police that has a negative connotation. Staff from CPTRT is very careful to use terminology that expresses

respect for human rights). Most of the young inmates were wearing a clean outfit. Almost all of them were wearing sneakers with knee-high socks. It looked like a uniform.

CPTRT invited a group of 20-25 young pandilleros to sit on a cement block. They surrounded us while the others were walking, looking with curiosity and some mistrust. However, a respectful atmosphere was kept.

Some of the faces of the teens looked almost like children, if you unmasked this first layer of 'I wanna be a tough guy'. Behind the mask was a sad and scared face. The youngest ones look pale, thin and afraid. There was one in the group who had arrived the night before. He seemed to be in a state of confusion as most of the other young ones.

3. Vidnesbyrd I

Massakren startede på det tidspunkt, hvor jeg stod op. Jeg havde sovet i cellen. Der var to celler, en med plads til 36 fanger og en med plads til 46. I alt var der 85 homies¹ fra Mara 18. Jeg gik hen for at spille billard, men bordet var optaget. Pludselig kunne jeg høre skud. Lyden kom fra fodboldbanen. Jeg løb ind i min celle for at beskytte mig mod skuddene. Jeg krøb ind under min seng og lagde mig så tæt som overhovedet muligt ind mod væggen. Men så var der nogle, der råbte, at vi skulle komme ud med hænderne oppe, og at vi skulle aflevere vores geværer. Men vi havde ingen geværer. Jeg gik ud med den ene arm oppe, fordi den anden blev brækket af slag fra en af dem, der tvang os til at gå ud.

De første af de homies, der gik ud af cellen, blev mødt med skudsalver. Vi troede ikke, at de ville skyde os, når vi gjorde, som de sagde, men det gjorde de. De skød ikke mig, da de allerede havde brækket min arm.

Politifolk og cobras² råbte til os, at vi alle sammen skulle dø og brænde, og at vi var nogle svin. Der opstod nu brand i bygning nummer 8. Der var en masse døde mennesker omkring mig. Jeg var i bygning 2, som der også gik ild i. Det regnede ned med gnister, og jeg ville ud. Jeg kravlede hen over de døde, men der var stadig meget skyderi udenfor. Jeg prøvede at spille død og ligge blandt de døde.

---

1 Homies bruges af medlemmerne til at betegne medlemmer af de organiserede bander – af andre kaldet pandilleros eller maras.

2 Cobras er medlemmer af en særlig militærgruppe, der er dannet for at bekæmpe organiseret kriminalitet. Cobras optræder ofte maskerede, for ikke at kunne genkendes af banderne.

Jeg hørte politifolk og cobras råbe: der er én, der stadig lever, skyd ham! Og så lød der skud. Rondines³ begyndte at skære hovedet og hænderne af folk. Cobras så dette, men gjorde ikke noget for at stoppe det. Fængselspersonalet deltog ikke i skyderiet. Det var nogle andre, og de var maskerede med hætter.

Der var nu rigtig ild i loftet, og det var ved at styrte ned over os. Jeg prøvede at komme ud og kravlede hen imod en statue af Jomfru Maria. Men der var en rondine, der så mig og råbte til en cobra: der er én, der lever, dræb ham.

Men lige i det øjeblik kom statsadvokaten og lægen ind i fængslet. Jeg forsøgte at rejse mig og gå hen imod dem, men lige i det øjeblik var der en rondine, der slog mig i hovedet med en mursten. Jeg magtede dog at komme op igen og gå hen imod dem. Hvis jeg ikke havde kunnet det, ville jeg have været død ligesom de andre.

Der var nu en politimand, der råbte, at alle de levende skulle ud af området med hænderne oppe. Vi blev samlet på fodboldbanen. Vi var både homies og paisas⁴. Jeg bad til Gud og sagde, hvis jeg overlever dette, vil jeg altid tjene dig. Jeg blev kørt bort i den første ambulance. Der var en mand, der råbte i en råber og organiserede transporten af os.

Jeg synes at samfundet skulle give os muligheder for at arbejde, jeg er håndværker og vil meget gerne kunne tage mig af mine børn.

Hvis vi først blot lytter til denne beretning, finder vi den befolket af forskellige aktører, der udfører en række handlinger. Nogle prøver at undvige, og andre prøver at slå dem ihjel – hvilket lykkes i en lang række tilfælde. Endvidere ser vi, at nogle aktører skærer hoved og hænder af andre, der nu er blevet gjort til objekter. Der sker således en række af-menneskeliggørende handlinger, hvorved en del af aktørerne bliver reduceret til objekter, hvis rolle i fortællingen er at blive eliminerede. Vores fortæller overlever dette ved at lade, som om han allerede er elimineret – allerede er død. Endvidere optræder der forskellige former for frelsere i fortællingen, nemlig Gud og Jomfru Maria, samt en læge og en statsadvokat. Der sker et forløb fra en almindelig morgen til en massakre, hvor 69 mennesker bliver myrdede.

Fortællingen omhandler denne bevægelse mellem liv og død. Dette sker omkring tilskrivningen af handlekraft til de forskellige aktører. Først har fangerne liv, idet de vågner og vil spille billard. Denne beskrivelse af liv

---

3 Rondines er fanger, der får en særlig status som en form for hjælpere for fangevogterne. Rondines hentes blandt de andre fanger, dvs. ikke blandt medlemmerne af de organiserede bander.

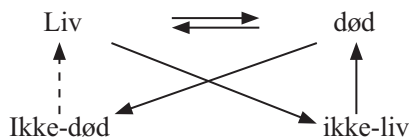
4 Paisas er en betegnelse for fanger i almindelighed, og bruges her om de fanger, der ikke er homies.

står i kontrast til den død, der venter de fleste af dem. De voldsomme handlinger, der følger, ødelægger livet ved at indføre dets modsætning, nemlig ikke-livet i form af drab og skamfering af lig. Dette ikke-liv understreges netop af de-humaniseringen af de dræbte.

På et tidspunkt stopper drabene, da statsadvokaten og lægen kommer til stede. På den måde indføres der en modsætning til drabene eller døden – i form af en modsætning til dette, nemlig overlevelse for nogle få.

Man kan stille dette op i en strukturalistisk model for betydning og fortælling således:

Det kan ses i vidnesbyrdet, at fortællingen udspiller sig mellem liv – ikke-liv – død – ikke-død, men der sker ikke en bevægelse fra ikke-død til liv. Den sidste bevægelse indsættes alene via den stemme, der siger, at fortælleren er håndværker og gerne vil kunne tage sig af sin familie. Denne afrundende stemme er knyttet til intervieweren, dvs. til CPTRT, der går ind og fuldender fortællingen med en diskurs om menneskerettigheder.

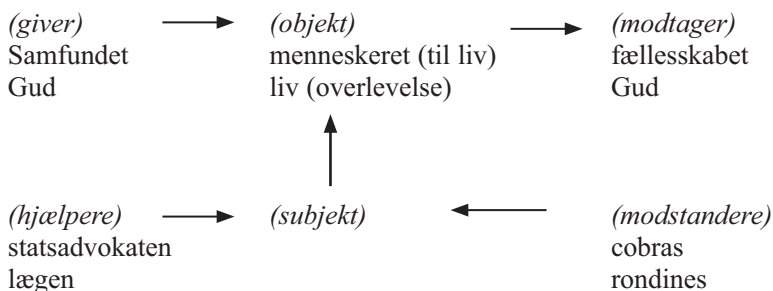
En refleksion kan her være, at overlevende efter tortur og organiseret vold i en række tilfælde ikke er i stand til at føre fortællingen frem til livet. De omtaler sig som levende døde eller fortæller at de ikke kan fange livet igen. De har mistet deres livskraft, livsglæde og handlekraft. I dette vidnesbyrd ses det ved, at fortælleren simpelthen må spille død for at overleve.

Man kan ligeledes lade sig inspirere af en anden strukturalistisk model, nemlig den semantisk orienterede aktant-model (Greimas 1974). Denne model tager udgangspunkt i en definition af et subjekt som det at ville noget. Men når man vil noget, kan dette noget udpeges – det er således set konkret og dermed forankret i en livsverden. I fortælle-analysen defineres det som et objekt, der transporteres fra en giver til en modtager. Subjektet bidrager til dette, men befinder sig dermed i et konfliktfelt mellem hjælpere og modstandere af projektet.

Hjælpere og modstandere er aktanter, idet de enkelte aktører kan skifte plads, som det f.eks. blev beskrevet af en torturoverlever, der fortalte, at nu var hans kone blevet træt af at passe ham. Det skyldtes, at hun efter mange år måtte konstatere, at han ikke blev bedre af at blive passet. Så nu ville hun forlade ham, så de begge kunne komme videre. Han beskrev endvidere, at han oplevede sig som levende død, idet han ikke kunne finde noget engagement i noget efter torturen. Livet var blevet ham ligegyldigt, og han ikke kunne komme hen til det igen. Han havde ikke noget projekt – ikke

noget, han gerne ville. Indtil konen sagde, at hun ville gå – så opdagede han, at han gerne ville have, at hun blev. Så som aktør skiftede hun plads fra hjælper til modstander – og dernæst til objekt for hans intention.

Modellen for de ovenfor nævnte vidnesbyrd kan se sådan ud:

Subjektet betegner en vilje til noget – objektet. Dette er i vidnesbyrdet overlevelse, dvs. kampen handler om at beholde livet. Det er det, der er den fortællende fanges projekt – at holde fast i livet som overlevelse. Han fortæller, at han beder Gud om hjælp – og lover at give sit liv til Gud, hvis Gud lader ham leve.

CPTRTs stemme i vidnesbyrdet er anderledes, idet den indsætter samfundet som giver af menneskerettigheder, her konkret retten til at være i live og ikke blive dræbt. Hvis dette sikres, kan mennesker bidrage til samfundet som håndværkere og til familien som fædre (og mødre).

Hvor fangens beretning er konkret bundet til overlevelse på den ene side og det meget brede, abstrakte løfte til Gud på den anden side, er CPTRTs fortælling knyttet til funktioner i fællesskaber (communities). CPTRTs fortælling knytter således livet til fællesskabet, herunder det retlige, det sociale og det materielle (at arbejde som håndværker). Samfundet udpeges som den giver, der skal give dette.

Subjektet befinder sig på konfliktaksen mellem hjælper såsom statsadvokaten og lægen på den ene side og modstandere som cobras og rondines på den anden. Subjektets vilje kan kun blive til handlekraft ved de muligheder, der opstår i kampen mellem hjælper og modstandere, dvs. når den kan have en indflydelse på situationen. Subjektivitet som handlekraft skabes gennem dette som en form for *gennemførlighed*, dvs. faktisk handlen i relation til at opnå objektet og befordre det til modtageren. Handlekraft bliver således den faktiske forandring af en livsomstændighed – og ikke blot intentionen om at ville forandre denne.

Som det ovenfor blev beskrevet, kan torturoverlevere have svært ved at *komme hen til livet igen*. Ligeledes kan de have svært ved at placere sig i feltet (med hjælpere og modstandere), hvor de får mulighed for at

ændre på situationen. I nogle tilfælde ses det, at livet indskrænkes til et helt konkret felt omkring den helt basale livsopretholdelse (der kan være rimelig nok, men som også begrænser – i form af isolation) og i andre ses en optagethed af store abstrakte objekter som retfærdighed og straf, men uden at disse ses som noget, der kan stræbes efter i konkrete handlinger. At få *handlekraft* i det sociale felt mellem hjælpere og modstandere, dvs. at blive set og anerkendt som mennesker, der kan deltage i den sproglige og praktiske forhandling af forståelser (i form af sproghandlinger), sociale forhold (i form af indgåelse i sociale relationer, dialoger og debatter) og udvikling af det fælles materielle livsgrundlag (i form af arbejde og uddannelse), er netop det, der stræbes efter i rehabilitering af torturoverlevende. Det er på dette niveau, at CPTRT går ind med metoder, der inviterer fangerne i fængslerne til at få handlekraft som deltagere i et menneskeligt fællesskab. Der inviteres til deltagelse i aktiviteter, der forandrer den sociale situation i fængslet. I vidnesbyrdet ses det, hvorledes CPTRTs stemme placerer fangen som én, der skal respekteres og lyttes til – som håndværker og familiefar, dvs. som medmenneske.

Man kan kritisere denne analyse for at være bundet af en strukturalistisk model for fortællingen. Overfor dette kan det dog anføres, at denne analyse blot indskriver en ny fortælling ud fra vidnesbyrdet.

Vidnesbyrdet producerer et subjekt – den overlevende – der er udstyret med ikke-død, men alligevel ikke rigtigt liv og uden handlekraft. Den overlevende konstrueres som én ikke-aktant, dvs. som én, der ses ud fra sin mangel på livgivende handlekraft ved egen hjælp. Dette indskriver den overlevende som én, der tabte kampen om livet. I fortællingen ændres dette ved, at statsadvokaten og lægen kommer ind og stopper myrderierne. Der er dog, som nævnt, også en anden positionering af subjektet, nemlig som én, der formår at bevare livet ved en stadig kamp for at komme ud af det brændende hus og blive ved at rejse sig op, så han bliver set – og dermed reddet. Denne form for handlemulighed er netop kendetegnet ved at positionere subjektets handlemuligheder for overlevelse i en social kontekst. Overlevelse afhænger i fortællingen af den sociale synlighed – hvilket betyder, at det at rejse sig op og komme ud af huset ikke i sig selv sikrer overlevelse. Det, der giver handlekraften mht. overlevelse, er at blive set af konkrete andre, dvs. her af lægen og statsadvokaten. Hvis vores subjekt var blevet set af cobras eller rondines alene, ville han ikke have overlevet – men det at cobras og rondines ser, at han er set af lægen og statsadvokaten, får dem til at undlade at slå ham ihjel. Her indgår også en mere overordnet måde at blive set på – nemlig af Gud, som fangen beder til i denne situation.

4. Vidnesbyrd II

Torsdag var der en rutineoperation, hvor personalet fandt geværer i celle 2. Jeg blev straffet 2 dage for at være med til at have geværer, men lørdag morgen åbnede de pludselig døren, så vi kunne gå ud fra denne særlige straf. Det var mærkeligt. Jeg lagde mærke til, at der kom en gruppe rondines omkring klokken 7:30. De sagde til os, at vi skulle opføre os ordentligt, for ellers ville de hakke os i småstykker. El Licenciado og jeg gik hen til vores celle. Lidt efter gik jeg hen til billardet, men pludseligt hørte jeg tre skud. Jeg var sammen med tre homies ved billard-bordet – el Pibe, Guerrero og Loader – og vi løb hurtigt tilbage til vores celle. Der var der også mange andre homies. Der kom en rondín, der begyndte at skyde ind i cellen. Han kunne ikke rigtigt finde ud af at skyde med geværet, men nåede at såre flere af os, blandt andet el Timador. En paisa, der hedder Mando, og som har et ar på næsen, råbte, at de ville skyde endnu mere, og at de ville sætte ild på det hele. Han havde tændstikker, en pude og en spand med benzin. Da han havde sat ild på huset, kom der nogle fra cobra og sikkerhedspolitiet. Paisas og rondines havde geværer og råbte, at vi skulle komme ud. De råbte, at de ikke ville skyde os. De sagde til dem fra politiet, at vi havde geværer i cellen – men det havde vi ikke. De smed selv nogle geværer ind – lige inden for døren til cellen – og råbte til politiet, at det var vores geværer. De råbte igen, at vi skulle komme ud. El Bueno gik ud med hænderne oppe, og så slog de ham, så hans arm brækkede. Derfor ville vi ikke gå ud, men ilden bredte sig. Tre andre homies gik ud og blev skudt. Jeg gik ud med hænderne oppe. Jeg måtte gå hen over døde og sårede homies. Det var kun et held, at de ikke skød mig. Der var en politimand, der tog fat i mig og sagde, at jeg bare skulle stå ved siden af ham, så ville jeg ikke blive slået ihjel. Han var min redning, min bror – men jeg vil ikke sige hans navn. Jeg stod og så de andre blive slået ihjel. De blev lagt ned på gulvet og skudt. Rondines slog på dem, mens de lå der. Min hjælper tog mig ud på fodboldbanen, hvor der var flere andre homies. Det var dem, der overlevede, det var kun 21 ud af 85.

En af politifolkene spurgte efter en homie, der hedder el Trabajo. Det er ham der, sagde en anden politimand. Så sendte de ham tilbage til fængslet, tror jeg – og han blev sikkert skudt der, for jeg har aldrig set ham siden.

Vi blev kørt til et hospital og blev behandlet. Vi blev godt bevogtet der. Vores pårørende kom der. Efter behandlingen blev vi taget tilbage til fængslet og sat i nogle celler. Jeg tror, at vi var blevet slået ihjel, hvis der ikke havde været folk fra nogle menneskerettighedsorganisationer og fra Kirken til at observere, hvad der skete. Om torsdagen blev vi overflyttet til et andet fængsel.

I denne beretning beskrives det, hvorledes fangerne bliver gjort til nogle, som man blot kan slå ihjel. Det er en beretning om undertrykkelse og organiseret vold, der placerer nogle mennesker i en position som de nederste og dem, der skal udslettes.

Først beskrives, hvorledes den fortællende fange sammen med andre er blevet idømt en særlig straf pga. geværer, der er fundet i nogle bestemte celler. Før denne særlige internering egentligt skulle være slut, lukkes de pludseligt ud. Det bryder med en bestemt forståelse af overtrædelse, der kan føre til straf, hvilket igen fører til en form for normalisering af tilstanden til det almindelige i den pågældende kontekst. I stedet viser det sig, at de er blevet lukket ud til en meget voldsommere straf, nemlig henrettelse. Historien handler nu om en gentagelse af den oprindelige overtrædelse, nemlig at have våben, i form af en iscenesættelse, som rondines skaber ved at kaste geværer ind i cellen og råbe til politifolkene, at fangerne har geværer! Straffen er nu døden, og begrundelsen for dette er de placerede geværer, altså er der tale om en praktisk handlemæssig tilskrivelse af tilsyneladende styrke til fangerne (i form af geværer). Denne tilskrivelse af styrke henvender sig dog ikke til fangerne, men til politifolkene, idet den skal få dem til at skyde fangerne i cellen. Dette sker.

I fortællingen er der ikke nævnt noget om, hvorvidt politifolkene tror på denne iscenesættelse, hvilket kunne tyde på, at de ikke gør det – og handler på en iscenesættelse, som alle (fanger, rondines og politifolk) handler på som netop en iscenesættelse. Der skabes hermed en begrundelse for at skyde fangerne, selvom drabene faktisk allerede er begyndt. Begrundelsen kan således godt komme tidsmæssigt senere end de afledte handlinger i dette univers af vold.

Vidnesbyrdets fortælling om en form for »retfærdighed« i form af overtrædelse – straf – normalisering overdøves her fuldstændigt af en anden fortælling om »retfærdighed«, der består i drab – begrundelse for disse – flere drab og mere lemlæstelse. Denne form for »retfærdighed« er svær at argumentere mod, idet den begrunder sig selv i sine handlinger – og argumenterne kommer inden i handlingerne snarere end før disse. Der er heller ikke tale om en efterrationalisering i form af et forsøg på bagefter at forklare, hvad der skete – men der er netop tale om, at »retfærdigheden« indbygges som en iscenesættelse – inden i den kaotiske proces af allerede igangværende drab.

Igennem dette iscenesættes fangerne som onde og farlige i en grad, så de blot skal dræbes.

Denne form for opløsning af en argumentatorisk logik beskrives ofte af torturoverleverne som meget belastende, idet begrundelse for torturen indvæves som en del af denne. Ofret kan ikke forholde sig til noget rationale i torturen, fordi dette så at sige skabes undervejs. Dette gør, at dialog umuliggøres, idet der ikke kan henvises til en begrundelse for volden, idet volden skaber sin egen begrundelse igennem iscenesættelse.

En torturoverlever fra Mellemøsten fortæller om en ung torturbøddel med en vis rang i fængslet. Denne unge mand inviterede fangen ind på et kontor, hvor han skulle svare på, hvorfor han var udsat for tortur. Når bøddelen ikke syntes, at svarene kom hurtigt nok, slog han fangen, hvorefter han igen bad fangen om at begrunde torturen. Der blev antageligt – ifølge torturoverleveren – ikke ledt efter bestemte svar, men egentligt om mulige begrundelser lige midt i, at torturen stod på.

Isenesættelsen betyder, at der optræder en række forskellige aktører i beretningen. Temaet omkring geværene udspiller sig således også i en indskudt fortælling i vidnesbyrdet – nemlig den om en rondin, der skyder ind i cellen, men som har svært ved at håndtere geværet. Han er tydeligvis til meget stor fare for fangerne, men gennem beretningen om ham understreges det, at det er tilfældigt, hvem der rammes. Hans ubehjælpssomhed gør, at skaderne fordeles tilfældig – og ikke ud fra nogen organiserende logik. Man kan sige, at disse ubehjælpssomme – men uhyggeligt farlige netop derved – bidrager til at beskrive den tilfældighed, hvormed volden rammer ofrene.

Tilfældigheden gentages som tema omkring redningen af fortælleren. Han bliver reddet ved, at en politimand beskytter ham – men senere i fortællingen hører vi om en politimand, der udpeger el Trabajo, der føres væk (ligeledes af en politimand) og antageligt bliver henrettet straks efter. Dette viser, hvorledes der er tale om en gruppe mennesker, der udfører et næsten kaotisk drab på medlemmer af en anden gruppe.

En anden positionering af fangerne er, at disse opfordres til at handle, men uden at handling fører ud af situationen. Derved tilskrives de absolut afmagt i beretningen. Homies bliver lovet livet, hvis de frivilligt kommer ud af det brændende hus, men de, der følger denne opfordring, bliver skudt. Der skabes således et valg, der er en ikke-mulighed, dvs. en absurditet, idet ethvert valg alligevel blot fører til lemlæstelse, død og skamfering.

Denne form for systematisk tilfældighed – der måske netop er kendetegnende for organiseret vold og undertrykkelse – har vi også mødt beskrevet i en anden kontekst. Sammen med CPTRT besøgte vi en fattig bebyggelse på nogle jordskrænter, hvor man ikke måtte bo, dels pga. at det var farligt pga. faren for jordskred, dels fordi området var ejet af en jordbesidder. Vi besøgte en meget fattig familie, hvis 22-årige søn var blevet dræbt af en gruppe soldater. Dette var sket som led i den ovenfor omtalte nul-tolerance over for (mulige) ungdomskriminelle. Familien ville ikke undersøge sagen nærmere, da de så den som udtryk for en form for (u)retfærdighed, men beskrev det skete som en del af den voldelige undertrykkelse, der ramte i flæng. De fortalte, at de nu kun havde Gud at stole på.

En anden familie fortalte, at deres teenagesøn var blevet arresteret af politiet, mens han var ved at organisere nogle lokale fodboldkampe. Han

mente selv, at politiet ville forhindre de unge i at samles og derfor havde arresteret ham. På politistationen var han blevet gennembanket og efter to dage løsladt. Han fandt ikke dette rigtigt og ville klage over det. Han begav sig derfor tilbage til politistationen med dette forehavende – og blev da banket igen. Derved blev hans henvisning til en form for fornuft igen underkendt i en særdeles kraftig form for ikke-sproglig forhandling. Volden ramte ham blot som et eksempel, en tilfældig markering af rå styrke – organiseret vold – over for de fattige unge.

I vidnesbyrdet fra massakren i fængslet ses det, som nævnt, ligeledes, hvordan der ikke er en bestemt adfærd, der bringer ofret ud af situationen. Det er en situation uden udveje.

En torturoverlever fra Mellemøsten fortæller, at han under torturen fik at vide, at han ville blive skånet, hvis han fremover ville angive kolleger og venner, hvis de udtalte sig negativt om regimet. Forpint af smerter og af sit løfte til sin far om at holde sig i live gik han ind på dette.

Bagefter led han voldsomt under at have givet sit ord om at ville spionere, hvis han så ikke holdt det. Det krænkede hans selvopfattelse at love noget og så ikke holde det. I denne situation blev han sendt som soldat til fronten i en igangværende krig, hvorfra han greb en chance til at flygte. Men i årene efter var han stadig plaget af at have lovet noget, som han ikke holdt.

Netop dette at blive fanget i en situation med valg, der alle kun fører til mere lidelse, er et vilkår, der er en del af torturen. Der er ingen løsning, ingen fornuft, ingen fælles forståelse, der kan henvises til.

Man kan således sige, at den organiserede voldelige undertrykkelse består i at placere ofret som et farligt og skyldigt subjekt, der må bremses, pines og udryddes. Denne placering åbner kun for handlemuligheder, der fører til nye lidelser – så længe undertrykkelsen er total.

I vidnesbyrdet ses det, at redningen tilskrives en anden end subjektet selv. Subjektet er låst i ikke-muligheden for handlinger, der kan føre ud af situationen på en konstruktiv måde. Denne redning tilskrives i næste omgang Kirken og menneskerettighedsorganisationer, der overvåger, hvad der sker med fangerne, efter at de er kommet til hospitalet og videre tilbage til fængslet. Disse organisationer indskrives som garantier for en vis form for normalisering, idet det bliver muligt for pårørende til fangerne at være til stede på hospitalet. På denne måde bidrager de til at stoppe, at drabene fortsætter i en anden ramme.

I vidnesbyrdet beskrives den undertrykte – ofret – således som en position, der:

- Udsættes for en række tilfældigheder i form af vold og drab (der dræbes i flæng);
- Defineres ud fra en tilskrevet farlighed og skyld (der placeres geværer hos dem);
- Kun har handlemuligheder og valg, der fører til mere lidelse og død (valget mellem at brænde ihjel i huset eller blive skudt udenfor);
- Ikke kan henvise til nogen form for »retfærdighed«, idet »retfærdigheden« allerede er beskrevet anderledes af undertrykkerne (de skyldige må straffes, hvilket bliver identisk med dræbes);
- Kun kan hjælpes ud af situationen med livet i behold ved andres hjælp (tilfældige hjælpsomme politifolk, samt Kirken og menneskeretsorganisationerne); og
- Dræbes i deres »hjem« (i cellerne, hvor de søger sikkerhed).

Undertrykkerne – bødlen – beskrives som en position, der

- Har ret til – og mulighed for – at dræbe tilfældigt;
- Har mulighed for at definere »retfærdigheden« efter at volden er sat i værk;
- Har retten til at definere ofrets valg- og handlemuligheder;
- Kan henvise til provisoriske definitioner af »retfærdighed«, idet de kan dræbe dem, der ikke er inviterede med til at definere den.
- Kun lader sig stoppe af organisationer, der besidder en vis magt i samfundet – og altså ikke af ofrene; og
- Kan føre volden ind i de private områder, der beskrives som dér, hvor man søger tryk.

I dette vidnesbyrd er det netop det tilfældige og kaotiske i volden, der beskrives. Endvidere indskrives manglen på handlemuligheder i ofrets position som netop det at være undertryk – og dermed prisgivet den rå vold og den magt, der legitimeres derigennem.

5. Konklusion og perspektivering

Som det ses, synes såvel en narratologisk (strukturalistisk) analysestrategi og en diskursanalytisk at komme frem til, at afmagten er helt central i ofrets fortælling/positionering. Denne viser sig ved ikke at kunne komme tilbage til livet (fra en ikke-død position, der netop udpeges gennem betegnelsen *overlever*) uden andres hjælp. Endvidere ved ikke at have handlekraft i sig selv, men alene gennem støtte fra hjælpere, der er uden for bøddel-offerrelationen. I det andet vidnesbyrd beskrives dette indgående omkring den position, som ofret placeres i af en rå vold, der begrunder sig selv igennem sine handlinger og rammer alle, men gør det *tilfældig*, hvilket betyder, at ofret ikke har andre handlemuligheder end dem, der defineres af bødlerne.

Valgene vil føre til død og ødelæggelse – medmindre andre kommer ind og bevidner det, der sker.

Gennem disse analysemetoder kan man skabe et billede af, hvorledes organiseret vold og tortur opleves af de personer, de rettes imod. Man kan ligeledes udpege ideer til det arbejde, der kan gøres for at forebygge yderligere massakrer gennem en generel styrkelse af opmærksomheden på menneskerettigheder i fængslet. På denne måde kan også den daglige krænkelse af menneskerettighederne begrænses og måske endda stoppes. Dette sker i Honduras gennem CPTRTs samarbejde med (nogle blandt) fængselspersonalet omkring udvikling af praksisser, der fremmer menneskerettigheder, samt gennem et samarbejde med fangerne i form af fælles refleksions- og udviklingsforløb.

I det fængsel, hvor CPTRT har koncentreret sin indsats, er volden faldet mærkbart, og man har fjernet instrumenterne til at give fangerne elektrisk stød med. Der er dog fortsat megen vold mellem fangerne indbyrdes, hvilket er et område, CPTRT vil tage fat på nu. I den forbindelse vil en forskningsindsats kunne hjælpe, idet alene dokumentationen af dette kan være med til at skabe opmærksom på dette problem blandt fangerne, personalet og den øvrige befolkning. Endvidere vil forskning og dokumentation kunne vise, at der er andre muligheder end kun »nul tolerance«, dvs. vold, straf og disciplin over for unge, der udfører kriminelle handlinger. Forskning i civilsamfundets reaktioner over for vold og kriminalitet vil ligeledes være et væsentligt indsatsområde fremover.

Indsatsen samlet stræber mod at fremme en social transformation, der medfører øget respekt for menneskerettigheder, demokrati, åbenhed i alle aspekter af det fælles liv i samfundet og social udvikling gennem aktiv deltagelse af flest mulige i communityet (se evt. Berliner et al. 2003). Målet er at alle får mulighed for at udvikle sig og fungere efter evne – med respekt for fællesskabet. Dette sidste må udformes på en måde, der omfatter deltagelse af og respekt for særligt sårbare grupper – herunder fangerne i fængslet og de fattige unge – således at social eksklusion undgås.⁵

LITTERATUR

- BASOGLU, M. (1992): Behavioural and cognitive approach in the treatment of torture-related psychological problems. In Basoglu, M. (Ed.): *Torture and its consequences: current treatment approaches*. Cambridge University Press.
- BERLINER, P., HAUCH FENGER, P. & KJÆRULF, F. (2003): Rehabilitering og community psykologi. *Den Ny Verden*, 1, side 62-74.

---

5 I en kommende artikel vil vi beskrive CPTRTs metoder i arbejdet for menneskerettigheder i fængslerne

- BILLIG, M. (2002): Discursive, Rhetorical and Ideological Messages. In Wetherell, Taylor & Yates (Eds.) *Discourse Theory and Practice*. London; Sage.
- CROSSLEY, M.L. (2000): *Introducing narrative psychology. Self, trauma and the construction of meaning*. Buckingham: Open University Press.
- FOUCAULT, M. (1982): The subject and power, In Dreyfus & Rabinov: *Michel Foucault – Beyond Structuralism and Hermeneutics* The University of Chicago press.
- FOUCAULT, M. (2002): *Overvågning og straf – fængslets fødsel*. Frederiksberg: Det lille forlag.
- GREIMAS, A.J. (1974): *Strukturel semantik*. København: Borgen.
- HANEY, L. (2003): Negotiating power and expertise in the field. In Tim May (ed.) *Qualitative Research in Action*. London; Sage.
- JOSEPH, S., WILLIAMS, R. & YULE, W. (1999): *Understanding Post-Traumatic Stress – A Psychosocial Perspective on PTSD and Treatment*. Chichester: Wiley.
- KEANE, T. M., ALBANO, A.M. & BLAKE, D.D. (1992): Current trends in the treatment of post traumatic stress symptoms. In Basoglu, M. (Ed.): *Torture and its consequences: current treatment approaches*. Cambridge.
- MANSFIELD, N. (2000): *Subjectivity*. New York University Press.
- MICHAEL, M. (1996): *Constructing Identities*. London: Sage.
- PROPP, V. J. (1974): Eventyrets morfologi. I Grodal, T.K., Madsen, P. & Røder, V. (red.) *Tekststrukturer*. København: Borgen.
- TURNER, V. (1988): *The Anthropology of Performance*. New York: PAJ Publications.
- WERTSCH, J. (1991): *Voices of the Mind*. Harvard University Press.
- WILLIG, C. (2001): *Qualitative Research in Psychology*. Buckingham: Open University Press.